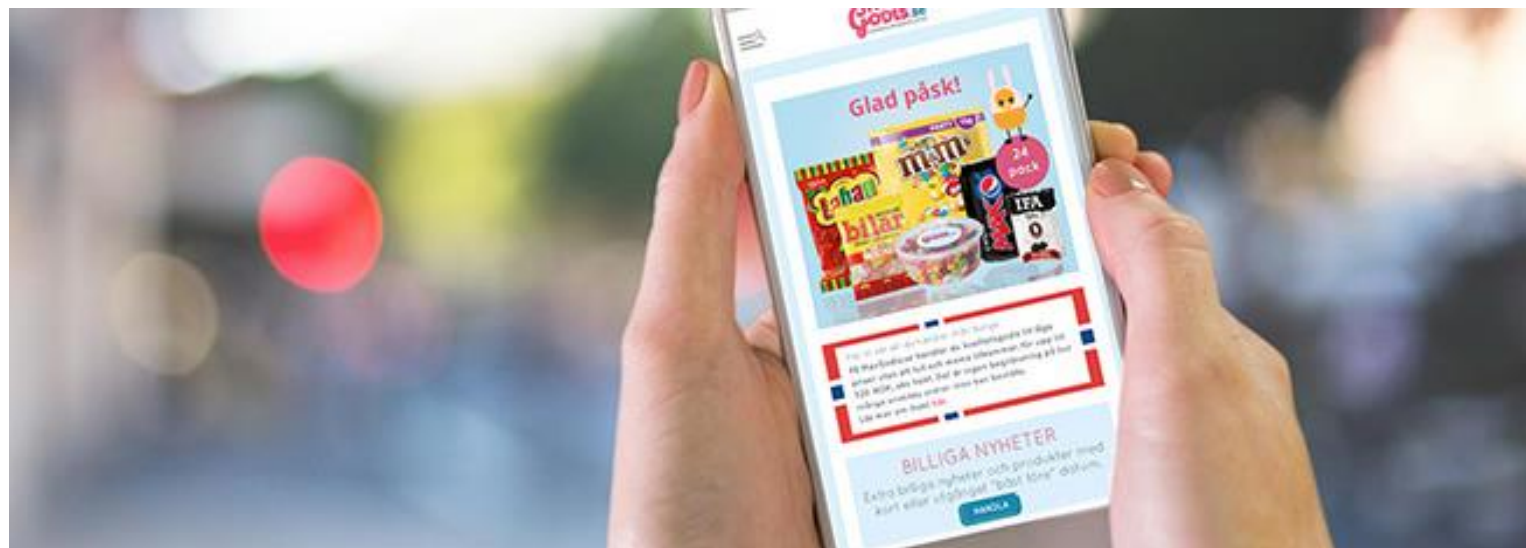

EFFEKTENE AV ØKENDE NORSK GRENSEHANDEL

- TAPTE ARBEIDSPASSER, VERDISKAPING OG INNTEKTER TIL STAT OG KOMMUNE

Forord

Menon Economics har, på oppdrag fra hovedorganisasjonen Virke, beregnet ringvirkninger av norsk grensehandel.* Vi ser på effekter på verdiskaping og sysselsetting på tvers av bransjer og regioner. Menon er landets ledende analysemiljø for slike ringvirkningsanalyser, og har gjennomført en rekke lignende oppdrag fra både offentlige myndigheter og private selskap. Det er imidlertid viktig å minne om at brutto ringvirkningsanalyser, som denne, ikke tar høyde for fortrengingseffekter.

I tillegg til å analysere ringvirkningene har vi kartlagt utviklingen i og fordelingen av den norske grensehandelen.

Menon Economics står ansvarlig for alt innhold i rapporten.

Desember 2017

Erland Skogli
Prosjektleder
Menon Economics

* For definisjon av «grensehandel» som er benyttet her, se ssb.no.

Sammendrag

Grensehandelen de siste 12 månedene har økt med 23 prosent og ført til tap av 11 750 arbeidsplasser, tap av 7,8 mrd. kroner i verdiskaping og tap av minst 4,9 mrd. kroner i offentlige inntekter fra skatter og avgifter.

Den norske grensehandelen har økt kraftig det siste tiåret. Resultatet av dette er tapt omsetning for norsk næringsliv og dermed tapte arbeidsplasser og verdiskaping. Bare fra 2008 og frem til i dag, har den årlige grensehandelsomsetningen økt med 85% til nesten seksten milliarder. Det tilsvarer den samlede omsetningen for alle norske sportsbutikker.

Dersom denne omsetningen hadde funnet sted i Norge ville det totalt kunne bidratt til nesten 11 750 flere arbeidsplasser, 7,8 milliarder kr i økt verdiskaping,* og minst 4,9 milliarder kr i økte offentlige inntekter.

Statistikk fra SSB viser at vi grensehandler stadig oftere og legger igjen stadig mer penger. Mange av de typiske grensehandelsvarene, som alkohol, tobakk og mat, er underlagt høye avgifter i Norge. Hensikten er å sikre inntekter til staten, reduserer forbruket av skadelige varer og bidrar til å beskytte norsk landbruk. Samtidig gjør disse avgiftene norske varer dyrere og stimulerer til handelslekkasje og økt grensehandel. På toppen av denne utviklingen i fysisk grensehandel ved at nordmenn reiser over grensen, kommer den raske veksten i netthandel fra Sverige med for eksempel sukkervarer.**

Når stadig flere milliarder i omsetning flyttes over til Sverige, mister de norske avgiftene sin tiltenkte effekt. Samtidig rammes norsk næringsliv og norske arbeidsplasser. Det er derfor viktig at myndighetene tar den stadig voksende grensehandelen på alvor og vurderer tiltak som kan bidra til å bremse utviklingen.

* Verdiskaping = driftsresultat pluss lønnskostnader (bidraget til BNP)

** Denne analysen inkluderer ikke netthandel. Tap knyttet til «digital grensehandel» kommer dermed i tillegg.

Innholdsfortegnelse

Utviklingen i, og effekten av norsk grensehandel

- Omsetningen i norsk grensehandel har økt med 23 % det siste året
  - **Resultatet av de siste 12 månedene med grensehandel er 11 750 tapte arbeidsplasser, 7,8 mrd. i tapt verdiskaping og 4,9 mrd. i tapte offentlige inntekter**
- Norge går glipp av 5 375 arbeidsplasser, 1,8 mrd. kr i verdiskaping og 3 mrd. kr i offentlige inntekter som en direkte effekt av grensehandelen det siste året
- Den indirekte effekten av grensehandel er at Norge går glipp av ytterligere 6380 arbeidsplasser, 6,0 mrd. kr i verdiskaping og 1,8 mrd. kr i offentlige inntekter
- Grensehandelen i 2017 ligger an til å bli rekordhøy
  - Grensehandelen vokser raskere enn handelen i Norge, og **kaprer stadig større markedsandeler**
  - Hvis veksten i grensehandelen fortsetter vil vi i 2030 dra på **11,5 millioner grensehandelsturer** og grensehandle for **25 milliarder kroner**

Hva handler vi, hvor handler vi, og hvor kommer vi fra?

- **Dagligvarer** utgjør brorparten av grensehandelen
- Over halvparten av grensehandelen skjer i **Strømstad**
- Nesten 70 % av grensehandelen kommer fra folk som bor på **Sør-Østlandet og i Oslo-regionen**

Vedlegg - Kilder og dokumentasjon av beregninger

- Kort om Menons ringvirkningsanalyser
- Justering for mva. og stor dagligvareandel i grensehandelen, og beregning av total grensehandel i 2017
- Beregning av tapt mva. og skatter fra grensehandelen
- Beregning av de direkte effektene
- Kilder

Utviklingen i, og effekten av norsk grensehandel

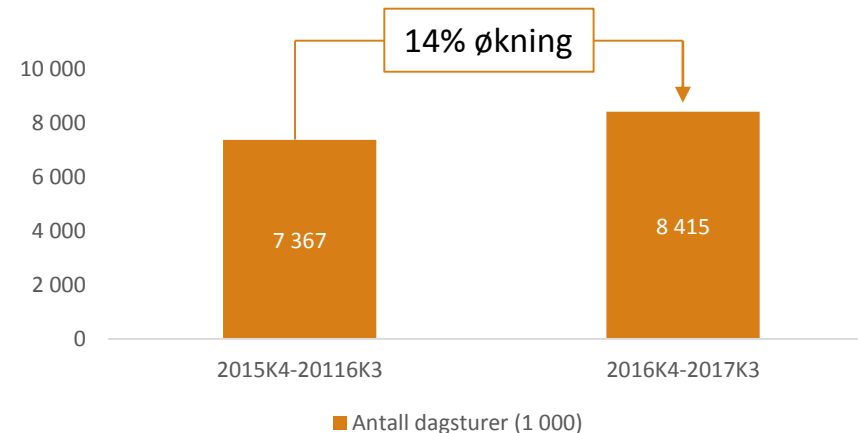
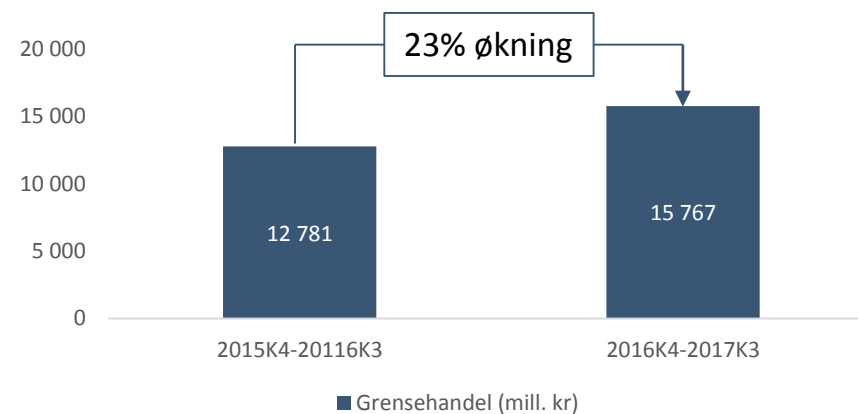

Omsetningen i norsk grensehandel har økt med 23 % det siste året

Resultatet av de siste 12 månedene med grensehandel er 11 750 tapte arbeidsplasser, 7,8 mrd. i tapt verdiskaping og 4,9 mrd. i tapte offentlige inntekter

De nyeste tallene til SSB (3. kvartal 2017) viser at det har vært en kraftig vekst i den norske grensehandelen den siste 12-månedersperioden

- For tre av de fire siste kvartalene har det vært en vekst i omsetning på over 20%
- Den kraftigste veksten var fra 3. kvartal 2016 til 3. kvartal 2017 hvor omsetningen anslagsvis økte med 30%*
- Antallet grensehandelsturer har også økt betydelig, men mindre enn omsetningen.
  - Dette betyr at vi legger igjen stadig mer penger per tur.
- Den kraftigste veksten i antall turer var fra 3.kvartal 2016 til 3. kvartal 2017, med en økning på 28 %

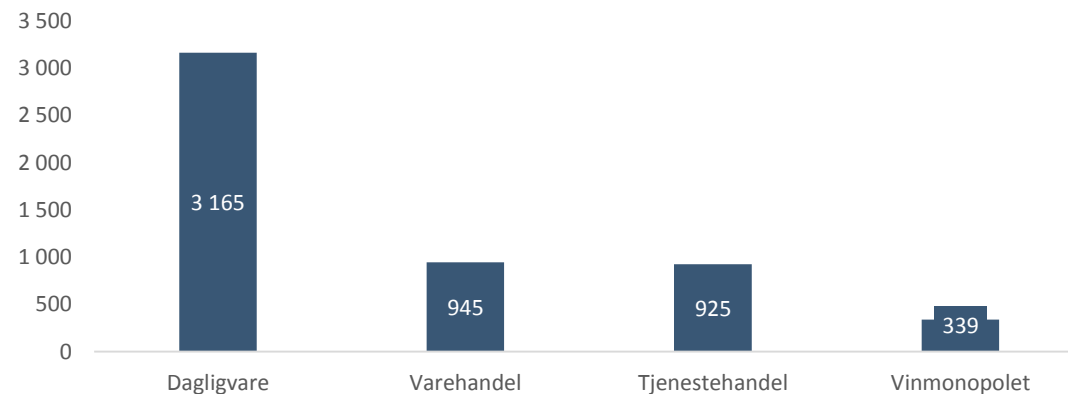

Norge går glipp av **5 375 arbeidsplasser, 1,8 mrd. kr i verdiskaping og 3 mrd. kr i offentlige inntekter** som en direkte effekt av grensehandelen det siste året

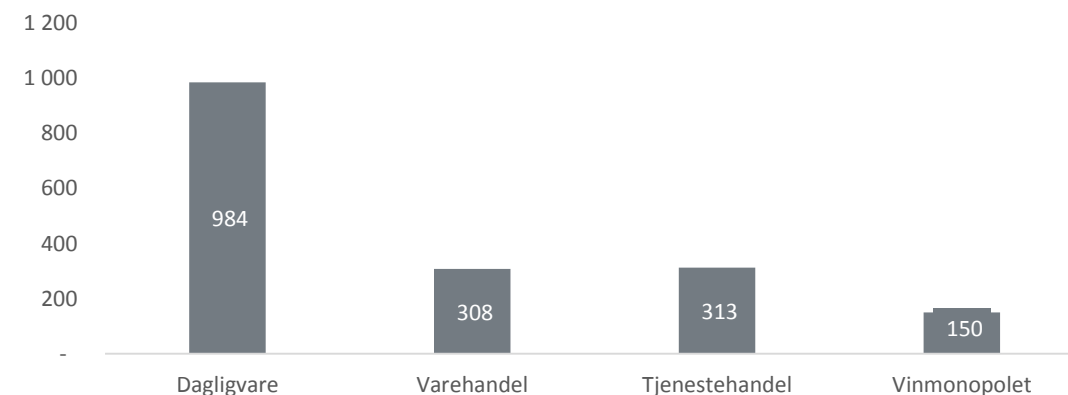
Når vi handler mer i Sverige handler vi mindre i Norge. Den tapte omsetningen fører til tap av arbeidsplasser og verdiskaping.

- Figurene til høyre viser hvordan de direkte effektene på arbeidsplasser og verdiskaping fordeler seg på ulike deler av norsk næringsliv.
- Dersom all omsetningen fra grensehandel hadde funnet sted i Norge ville den direkte effekten vært:
  - 5 375 flere arbeidsplasser, hvorav nesten 60 % innen dagligvare
    - NB: 5375 gjelder både heltid og deltid og representerer ikke årsverk
  - 1,8 milliarder i økt verdiskaping, hvorav 55 % innen dagligvare
  - 3 milliarder i økte offentlige inntekter*

Beregnet tap av **arbeidsplasser** som en direkte følge av grensehandelen det siste året

Beregnet tap av **verdiskaping** som en direkte følge av grensehandelen det siste året

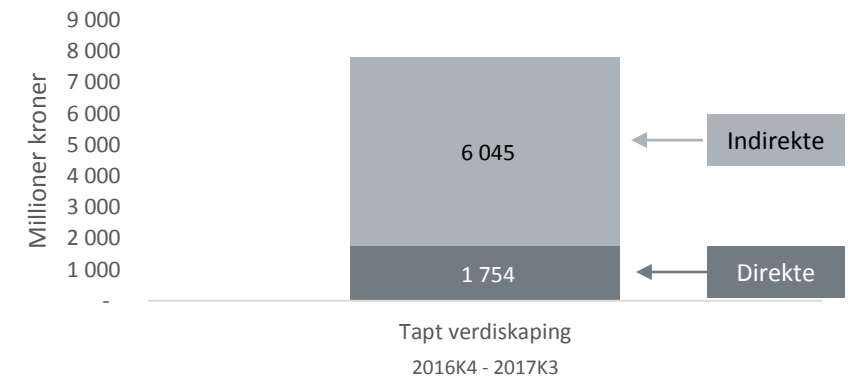
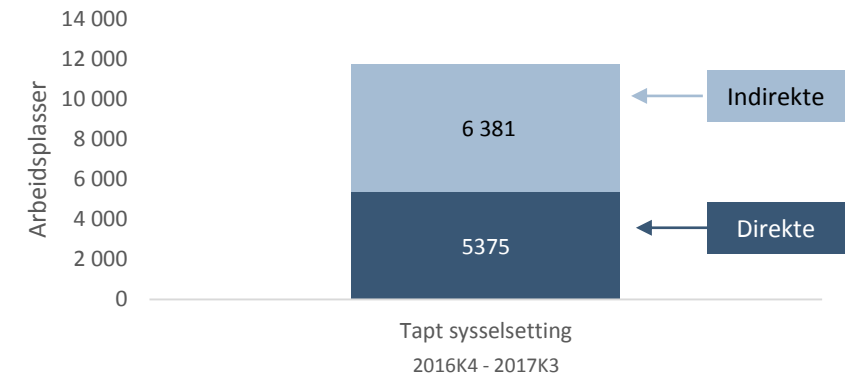

*Den direkte effekten beregnet her inkluderer tapt mva. for hele den omsetningen og tapt skatt fra tapt verdiskaping. Se vedlegg for mer utdypende forklaring av beregning

Den indirekte effekten (norsk leverandørindustri) av grensehandel er at Norge går glipp av ytterligere 6380 arbeidsplasser, 6,0 mrd. kr i verdiskaping og 1,8 mrd. kr i offentlige inntekter

Når norsk handel går glipp av omsetning, fører det til tapt omsetning for norske leverandører. Dette fører til indirekte tap av arbeidsplasser og verdiskaping.

- De indirekte, ringvirknings-effektene av norsk grensehandel er større enn de direkte
  - Grunnen til dette er at grensehandelen domineres av dagligvare, som har lave marginer og store underleveranser fra norske produsenter av mat og drikke.
  - Når dagligvareaktørene etterspør mindre fra produsentene av mat og drikke, etterspør de igjen mindre fra norske råvareprodusenter – det er dette som er de negative ringvirkningene av den norske grensehandelen
- Det samlede resultatet av grensehandel er at Norge går glipp av rundt 11 750 arbeidsplasser, 7,8 milliarder i verdiskaping og minst 4,9 milliarder i offentlige inntekter
  - NB: 11 750 gjelder både heltid og deltid og representerer ikke årsverk

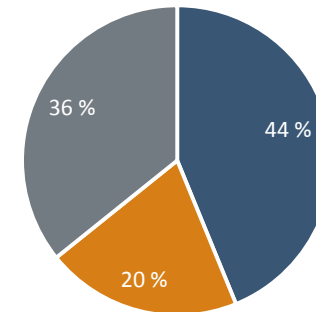
De største negative ringvirkningene fra grensehandel rammer mat- og drikkeindustrien og landbruksnæringen

Rundt 35 % av de tapte arbeidsplassene og den tapte verdiskapingen, fra de indirekte effektene av grensehandel, er i mat- og drikkeindustrien.

- Figurene til høyre viser hvordan de indirekte effektene - de negative ringvirkningseffektene – fordeler seg på mat- og drikkeindustrien, landbruksnæringen og øvrig næringsliv
- Som vi ser av figuren er det særlig mat- og drikke-industrien som rammes. Dette skyldes at en stor andel av grensehandelen er mat, som norsk dagligvarehandel i hovedsak kjøper fra norske produsenter
- Videre ser vi at også landbruksnæringen rammes av de indirekte effektene fra grensehandel. Det skyldes at de norske produsentene, som ville solgt mer til norsk dagligvare, også ville etterspurt mer fra det norske landbruket.
- Ellers er det også betydelige negative ringvirkninger for resten av norsk næringsliv.

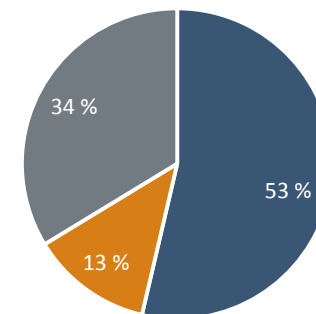
Det indirekte tapet av **arbeidsplasser**, som følge av grensehandel i 2017, fordelt på næringer

- Øvrige næringer
- Jordbruk, Skogbruk og Fiske
- Produksjon av mat og drikke, og annen industri

Det indirekte tapet av **verdiskaping**, som følge av grensehandel i 2017, fordelt på næringer

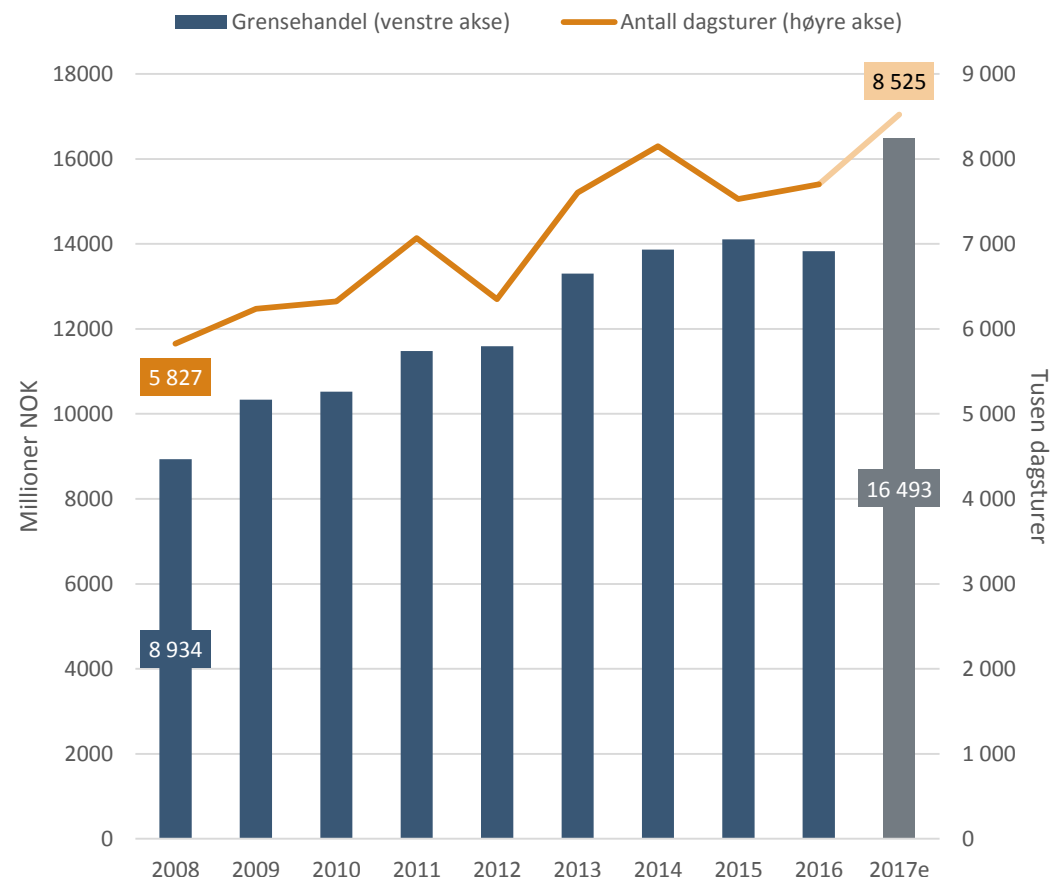
- Øvrige næringer
- Jordbruk, Skogbruk og Fiske
- Produksjon av mat og drikke, og annen industri

Grensehandelen i 2017 ligger an til å bli rekordhøy*

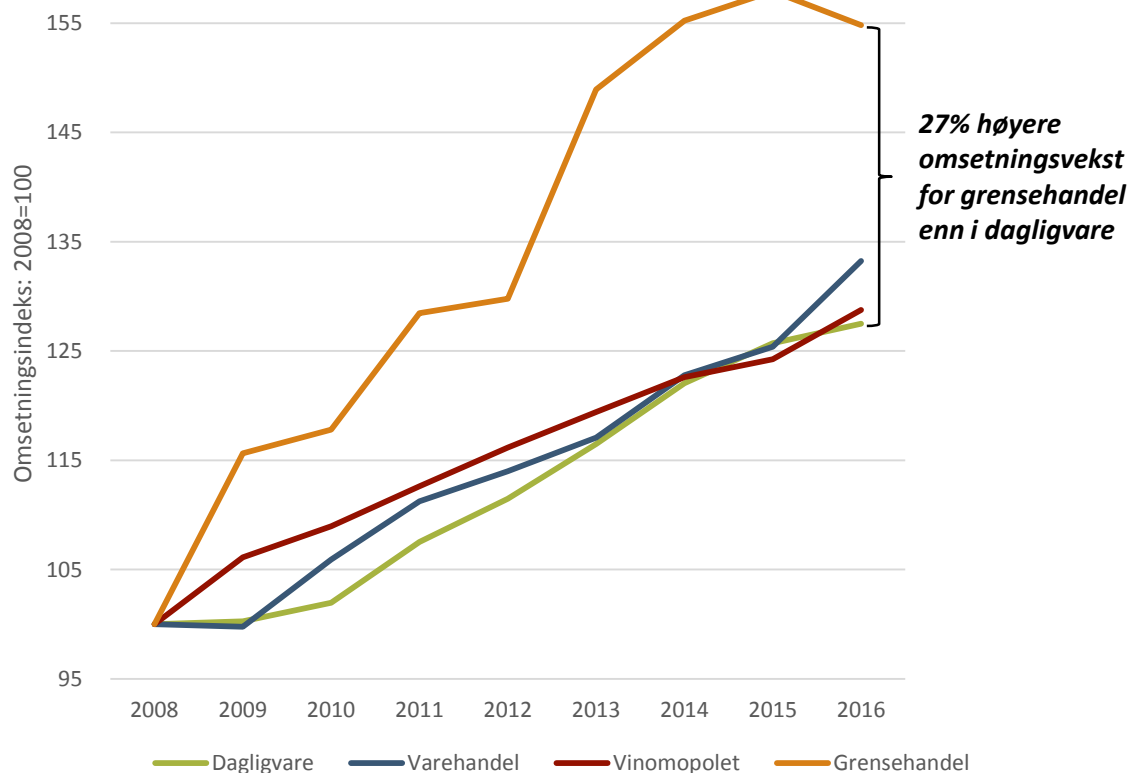
Omfanget av den norske grensehandelen har økt kraftig det siste tiåret.

- Figuren til høyre viser utviklingen i antall grensehandelsturer og den totale grensehandelen per år fra 2008 til i dag.
  - 2017 tallene bygger på data frem til og med 3. kvartal og estimatet for 4. kvartal. Se vedlegg for utdypende forklaring
- Fra 2008 til i dag (2017 samlet) har antallet grensehandelsturer økt med over 45 %, fra under seks millioner i året til over åtte.
- Over samme periode har verdiene vi legger igjen økt med rundt 85 %, fra nesten ni milliarder kr til over seksten.
  - Deler av denne økningen kan tilskrives prisvekst, men den viktigste årsaken er at vi grensehandler mer og oftere.

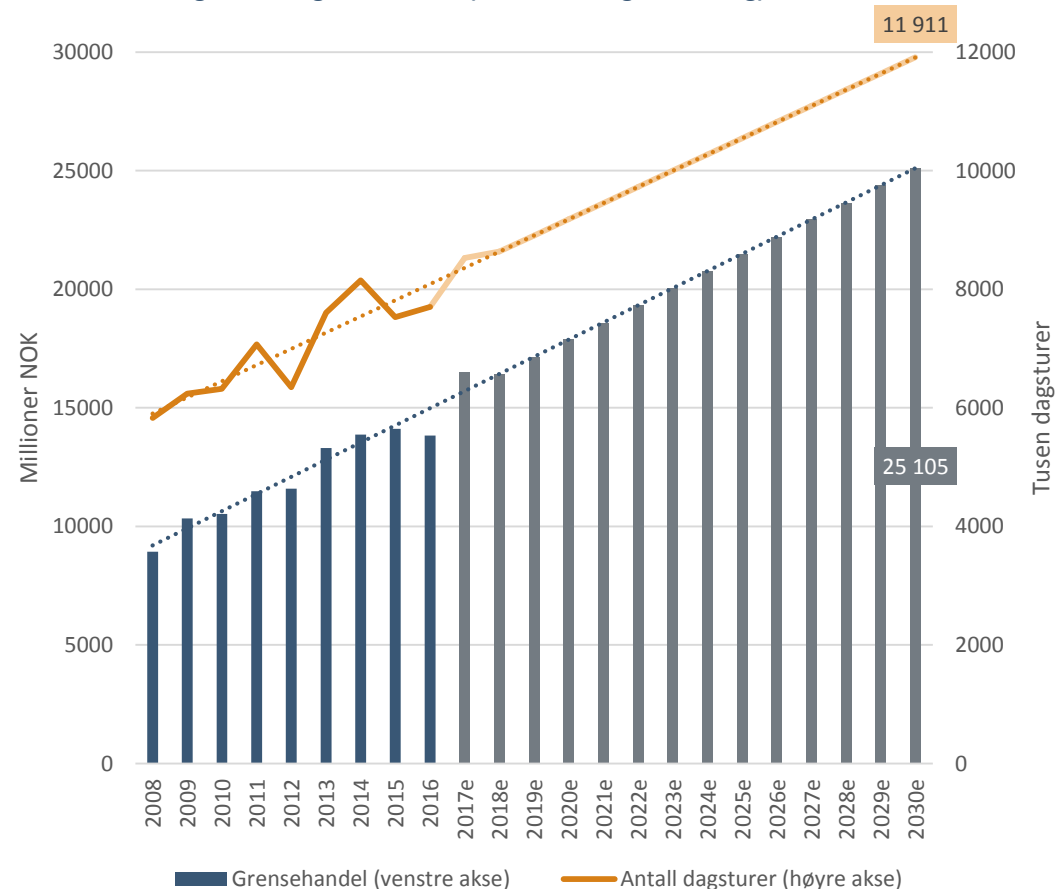
Grensehandelen vokser raskere enn handelen i Norge, og kaprer stadig større markedsandeler

Utviklingen i omsetning for bransjer som konkurrerer med grensehandelen (indeks: 2008=100)

Hvis veksten i grensehandelen fortsetter vil vi i 2030 dra på 12 millioner grensehandelsturer og bruke 25 milliarder kroner

Lineær framskrivning av norsk grensehandel (antall turer og omsetning)

Hva handler vi, hvor handler vi og hvor kommer vi fra?

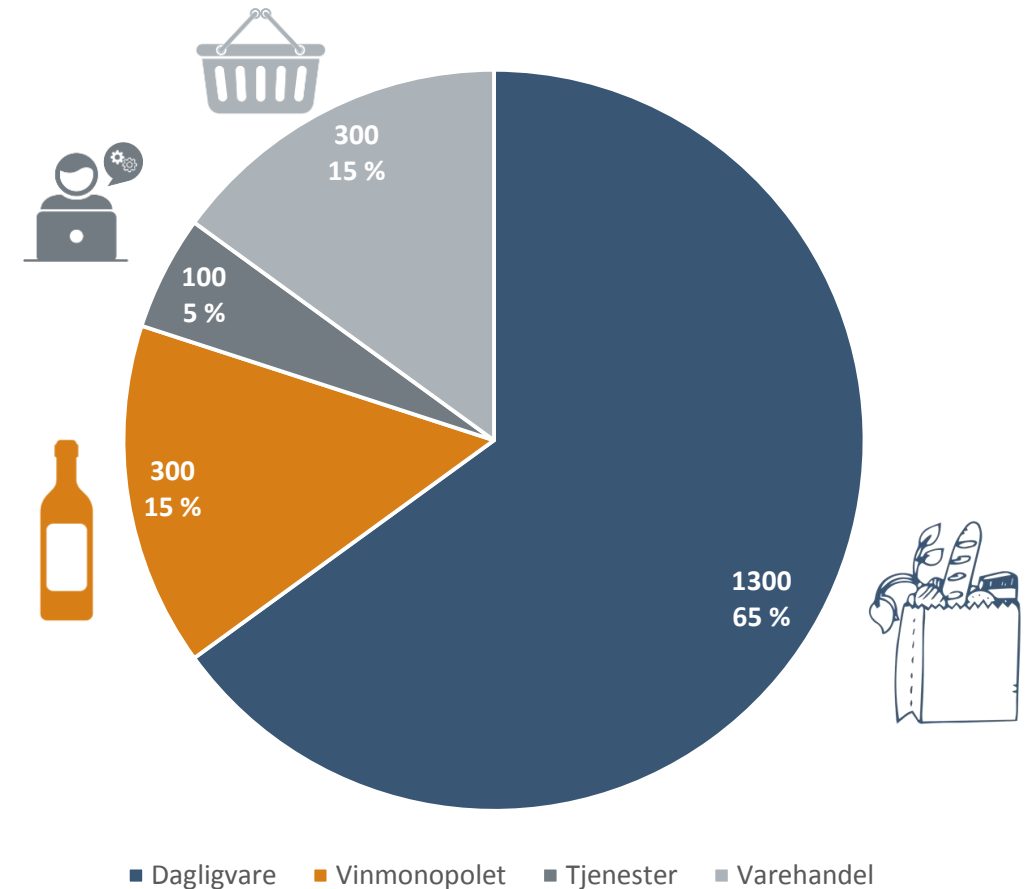

Dagligvarer utgjør brorparten av grensehandelen

Nordmenn bruker i underkant av 2000 kr per grensehandelstur

- I figuren til høyre kombinerer vi våre estimater for grensehandelen i 2017 med SSBs beregning av hvordan grensehandelen fordeler seg over ulike kategorier. Dette bruker vi til å beregne hvor mye man i snitt bruker på hvilke type varer på en grensehandelstur
- Som man ser av figuren bruker nordmenn per tur i snitt :
  - 1300 kroner på dagligvarer og tobakk
  - 300 kroner på alkohol
  - 300 kr på annen varehandel
  - og 100 kr på tjenestekjøp

Grensehandel for en gjennomsnittstur, fordelt på produktkategorier

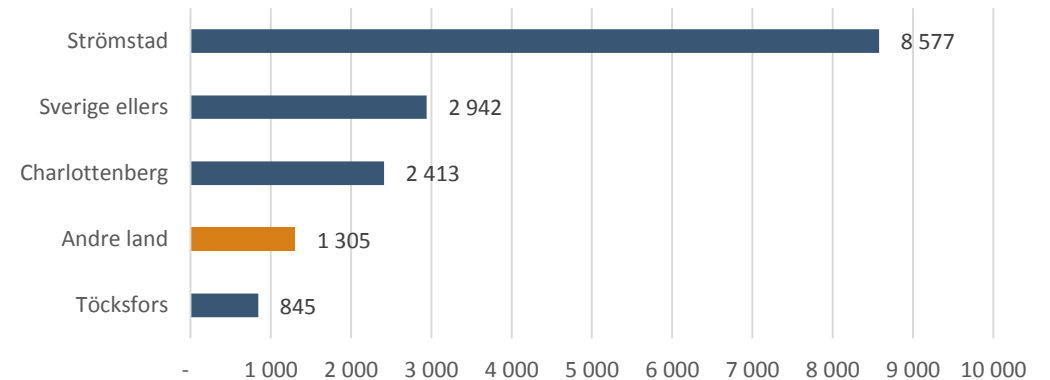

Over halvparten av grensehandelen skjer i **Strømstad**

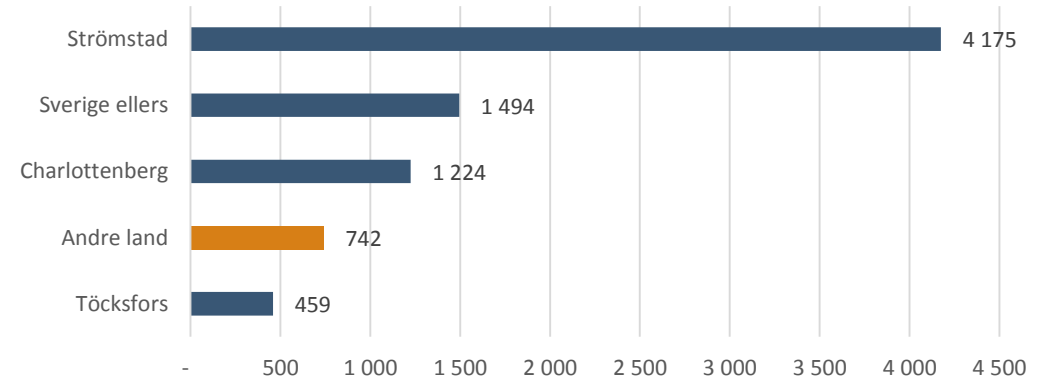
Over 90 % av nordmenns grensehandel går til Sverige.

- Figurene viser hvor mye og hvor ofte vi grensehandler og hvor.
- Som vi kan se av figurene er Strømstad det klart mest populære målet for norske grensehandlende
  - Grensehandelen i Strømstad utgjør 53 % av omsetningen og 52 % av antallet turer
- Det er en sterk sammenheng mellom antallet turer pr sted og omsetning. Dette indikerer at man antakeligvis handler mye det samme, uavhengig av hvor man drar.

Grensehandel i millioner kroner fordelt på handelssted

Grensehandel i tusen turer fordelt på handelssted

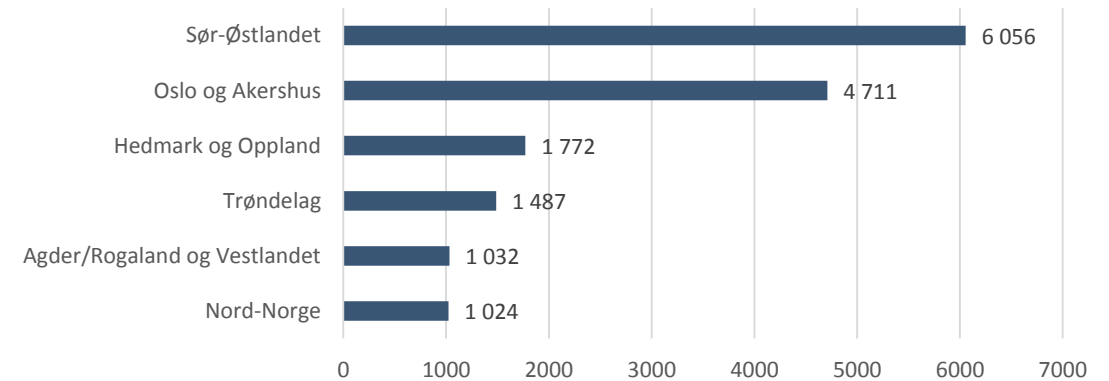

Nesten 70 % av grensehandelen kommer fra folk som bor på Sør-Østlandet og i Oslo-regionen

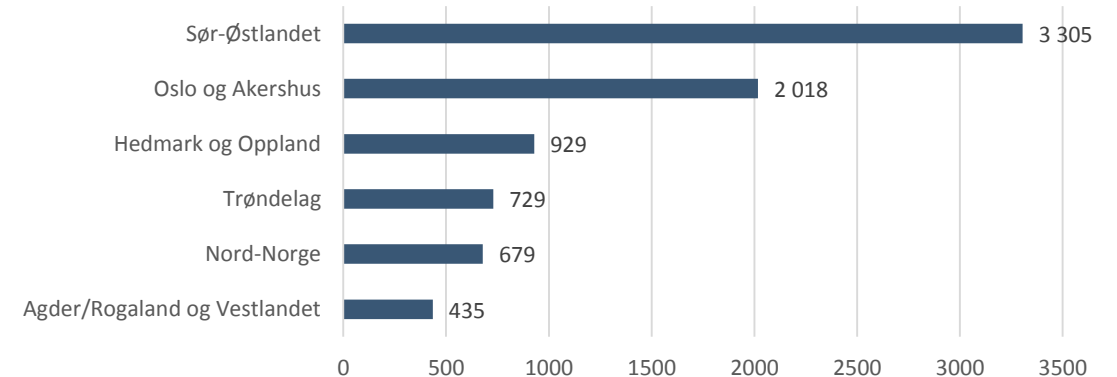
Det foregår betydelig grensehandel fra alle landsdelene i Norge

- Figurene til høyre viser hvordan grensehandelen er fordelt over ulike norske landsdeler, på bakgrunn av hvor de grensehandlende bor.
- Som man ser er klart mest grensehandel fra Sør-Østlandet og Oslo og Akershus, mens det er minst fra Nord-Norge og Vestlandet. Dette henger naturlig sammen med både befolkningstetthet og avstand til svenskegrensen.
- De som drar på grensehandel fra Vestlandet bruker imidlertid i snitt 55 % mer penger enn de fra Nord-Norge, og står derfor for en større andel av omsetningen enn av antallet turer
  - En naturlig årsak til dette er den lange avstanden til grensen fra Vestlandet, som gjør at men i mindre grad drar på små grensehandelsturer.

Grensehandel i millioner kroner fordelt på bosted i Norge

Grensehandel i tusen turer fordelt på bosted i Norge

Vedlegg:

Kilder og dokumentasjon av beregninger

Kort om Menons ringvirkningsanalyser

For å beregne ringvirkningene benytter vi Menons ringvirkningsmodell, Totaleffektmodellen.

En ringvirkningsanalyse gir et innblikk i næringens ringvirkning på andre deler av norsk økonomi. Hensikten med Totaleffektmodellen er derfor å se hvordan en etterspørselsendring i økonomien påvirker sysselsetting og verdiskaping.

Enhver aktivitet, enten det er i en bedrift eller i offentlig sektor, skaper virkinger i andre deler av samfunnet. Menon er landets ledende analysemiljø for å beregne hvordan aktiviteten sprer seg, og har et godt utbygget modellapparat for å beregne hvordan totale virkninger av aktiviteten sprer seg nedover i verdikjeden. Ved hjelp av modellene kan vi derfor beregne det totale «fotavtrykket» grensehandelen etterlater seg i form av redusert sysselsetting og verdiskaping i flere ledd bakover i verdikjeden.

Modellen er bygget opp med utgangspunkt i SSBs kryssløpsanalyse, som viser omfanget av leveranser mellom ulike norske næringer. Dette gjør det mulig å beregne hvor mye en produksjonsøkning i en bransje fører til økt etterspørsel av varer og tjenester også i andre bransjer, og hvordan ytterligere bransjer påvirkes igjen.

Det er vanlig at ringvirkningsanalyser opererer med relativt standardiserte typer av effekter. Vi har fokus på **direkte** og **indirekte** effekter:

Direkte effekter omfatter effekter som knytter seg til aktiviteten i den næringen eller hos den aktøren som står i sentrum for analysen.

Indirekte effekter omfatter de effekter som genereres gjennom økt etterspørsel etter varer og tjenester fra andre næringer. De indirekte effektene kan i prinsippet beregnes i et uendelig antall ledd bakover. Effekten i ulike ledd bakover bør beregnes i såpass mange ledd bakover i at en kommer i siste ledd kommer under en sysselsatt.

De direkte sysselsettings- og verdiskapingseffektene er estimert på bakgrunn av de aktuelle bedriftenes forhold mellom omsetning og henholdsvis sysselsetting og verdiskaping.

NB:

Resultater fra ringvirkningsberegninger er svært omdiskutert blant økonomer da de ikke tar hensyn til potensielle fortrenings- og produktivitetseffekter. I samfunnsøkonomien regnes arbeidskraft og kapital som to knappe goder. Lav sysselsetting i en enkeltbedrift/enkeltnæring kan derfor bidra til å øke tilgangen til arbeidskraft i andre sektorer av økonomien. Ringvirkningsanalyser tar imidlertid ikke høyde for at økt omsetning i én næring vil skape arbeidsplasser ved å tiltrekke seg arbeidskraft som antakeligvis jobber i en annen næring i utgangspunktet. Det samme gjelder for verdiskaping, vi tar ikke hensyn til at verdiskapingen i andre deler av norsk næringsliv kan være høyere som følge av at grensehandel gir rom for annet næringsliv. Analysen ser altså kun på de isolerte effektene av en økt omsetning i Norge, dersom grensehandelen hadde opphørt, og tar ikke høyde for eventuelle fortrenningseffekter.

Beregning av total grensehandel i 2017, justering for mva. og stor dagligvareandel i grensehandelen

Beregnet grensehandel for 2017 totalt (ikke siste 12 måneder)

For å beregne omsetningen og antallet dagsturer i 2017 tok vi utgangspunkt i SSBs statistikk frem til og med andre kvartal 2017.

Veksten fra 1., 2. og 3. kvartal 2016 til 1., 2. og tredje kvartal 2017 var på henholdsvis 24 %, 13 % og 30 for omsetningsverdien og 6 %, 5 % og 28 for antall dagsturer.

På bakgrunn av denne utviklingen har vi konservativt lagt til grunn en 15 % vekst i omsetningen og en 5 % vekst i antallet turer for 4. kvartal 2017, relativt til 4. kvartal 2016.

NB: Det er naturlig nok usikkerhet knyttet til dette anslaget, men på grunn av vårt konservative anslag underestimerer vi antakeligvis totalen for 2017.

Korrigerer for mva. i grensehandelsstatistikken

I SSBs grensehandelsstatistikk oppgis tallene ink. mva., mens regnskapsdataene for beregning av effekter på sysselsetting og verdiskaping er eks. mva. Vi har derfor korrigert omsetningstallene for norske mva. satser, 15 % for mat og drikke og 25% andre varer og tjenester. Vi har brukt de norske satsene fordi det er de som ville vært relevante dersom omsetningen (i krone-verdi) fra grensehandelen hadde blitt flyttet over til norsk næringsliv.

I Vinmonopolets regnskap inngår særavgiften som en del av varekostnad og dermed omsetning.

Justering av ringvirkningene for å ta høyde for stor dagligvareandel i grensehandelen

Kryssløpet som brukes til å beregne ringvirkninger skiller ikke mellom dagligvare og annen varehandel. Grensehandelen med varer er imidlertid dominert av dagligvarer. Hvis man ikke tar høyde for dette vil de beregnede ringvirkningene bli svært grove og treffe feil leverandørnæringer.

For å korrigere for den høye andelen dagligvarer gikk vi inn og justerte kryssløpet i modellen for å ta høyde for at:

- Tall fra Nielsen Norge viser at mat utgjør 90 % av omsetningen i norsk dagligvare
- Analyser fra NILF/NIBIO viser at kun rundt 20 % av dette importeres og at resten dermed kommer fra norsk mat- og drikkeindustri
- Dagligvare utgjør snaut 70 % av grensehandelen når handelen med tjenester holdes utenfor.
- Av dette er anslagsvis 90 % mat, og 80 % av det igjen norskprodusert
- => $70 \% * 90 \% * 80\% = 50 \%$ av varekjøpene kommer fra mat- og drikkeindustrien

Effekten av denne justeringen var økte ringvirkninger for mat- og drikkeindustrien og norsk landbruk.

NB: Justeringen vi har gjort er grov og beheftet med usikkerhet. Det er imidlertid mer presist å sjablongmessig ta høyde for stor dagligvareandel enn å ikke gjøre dette.

Beregning av tapt mva. og skatter fra grensehandelen

- I beregningen av tapte skatter har vi sett bort ifra tapte inntekter fra særavgiftene, som på sukkervarer, alkohol og tobakk. Dette innebærer at vi undervurderer det totale skattetapet.
- For å beregne tapt merverdiavgift har vi tatt utgangspunkt i den totale tapte omsetningen og beregnet hvor mye av dette som ville vært mva.
  - 65 % av omsetningen kommer fra dagligvare, hvorav rundt 90 % er mat og drikke, med 15 % som mva.-sats.
  - Vi har tatt høyde for dette og benyttet en vektet gjennomsnittlig mva.-sats på 19 %
- For å beregne tapt skatt fra tapt verdiskaping (lønnskatt, arbeidsgiveravgift, selskapsskatt osv.) har vi lagt til grunn en skatteandel på 30 %
  - Av den tapte verdiskapingen er lønnsandelen på rundt 80 % og driftsresultatandelen på rundt 20 %
  - For lønn har vi lagt til grunn en samlet skattesats på anslagsvis 33% ink. arbeidsgiveravgift. Det er stor usikkerhet knyttet til dette tallet. Personskatten varierer for ulike lønnsnivåer og avhenger av en rekke ulike avdrag og særordninger.
  - For driftsresultatet har vi lagt til grunn en skattesats på 24 % (satsen for skatt på alminnelig inntekt i bedrifter)
  - Vektet resulterer disse anslagene en samlet skatteandel av verdiskaping på 31 % som vi har rundet ned til 30 %

Vi har systematisk lagt konservative antakelser til grunn, ved å f.eks. se bort ifra tapte inntekter fra særavgifter. Det er derfor vår vurdering at anslaget sannsynligvis utgjør en underestimert av det faktiske tapet av offentlige inntekter.

Beregning av de direkte effektene

- For å bregne de direkte effektene av den tapte omsetningen som følge av grensehandel tok vi utgangspunkt i SSBs beregning av sammensetningen av grensehandelen.
  - Dette er data basert på en spørreundersøkelse, som dermed er beheftet med usikkerhet.
- Deretter tok vi utgangspunkt i tall fra Menons regnskapsdatabase for å finne den gjennomsnittlige sammenhengen mellom omsetning og verdiskaping og sysselsetting for:
  - Dagligvare
  - Tjenestehandel
  - Øvrig varehandel
  - Vinmonopolet
- Disse forholdstallene ble brukt til å beregne de direkte effektene av grensehandelen (eks. mva.).
  - **NB:** Forholdstallene tar utgangspunkt i regnskapsåret 2016.

Kilder

- SSBs grensehandelsstatistikk
- Omsetningsstatistikk for norsk dagligvare fra Nielsen Norge
- Menons regnskapsdatabase
- SSBs kryssløp for næringsfordelte varekjøp
- *Mat og industri 2014 – Status og utvikling i norsk matindustri*, NILF(nå NIBIO)
- Sammensetningen av grensehandel, Tom Granseth, SSB (2008)